

Тарасевіч К. (г. Мінск, БДТУ)

ТЫПАЛОГІЯ ЗАКАНАДАЎЧЫХ АКТАЎ АДНОСНА ВЫДАВЕЦКАЙ ДЗЕЙНАСЦІ Ё БЕЛАРУСІ, РАСІІ І УКРАЇНЕ (1991–1995)

Час з 1991 па 1995 гг. нашы даследчыкі назвалі перыядам дэцэнтралізацыі ў кніжнай галіне ўсходнеславянскіх краін. Ён характарызаваўся частковай адменай абавязковага тэматычнага планавання, з'яўленнем першых недзяржаўных выдавецтваў, прыходам у выдавецкую дзейнасць «дылетантаў» [1, с. 57], развіццём рыначных адносінаў у выдавецка-паліграфічным комплексе [2]. У гэты перыяд завяршыўся распад адзінай сістэмы бібліятэчнай, выдавецкай справы і кнігазабеспячэння, у кожнай з краін пачалося стварэнне самастойных інфармацыйных сістэм [3]. Гэты перыяд у станаўленні заканадаўчай базы беларускага, украінскага і расійскага выдавецкага бізнесу ў супастаўляльным плане не быў аб'ектам спецыяльнага аналізу даследчыкаў. А між тым, веданне асаблівасцяў тыпалагічнага развіцця заканадаўчых баз трох краін дазволіць глыбей пазнаць шляхі інтэграцыі, спецыфіку станаўлення выдавецкай справы пасля абвясчэння незалежнасці дзяржаў. Гэтым і вызначаецца актуальнасць даследавання.

Пасля распаду СССР выдавецкая галіна, якая цэнтралізавана падпарадкоўвалася Міністэрству інфармацыі і друку СССР (былы Дзяржаўны камітэт па друку СССР) перастала быць агульнай для ўсіх краін постсавецкай прасторы, таму кожная з самастойных дзяржаў вымушана была ствараць заканадаўчую базу ў адпаведнасці са спецыфікай, эканамічнымі і палітычнымі фактарамі развіцця свайго рэгіёна. Станаўленне нарматыўна-прававой базы выдавецкай справы ў трох усходнеславянскіх краінах распачалося не адначасова: у Расіі і на Украіне – да абвясчэння дзяржаўнай незалежнасці (Красавік 1991); у Беларусі – пасля абвясчэння незалежнасці (кастрычнік 1991). У гэты час актуальнымі сталі пытанні фарміравання новых органаў улады, стварэння новай сістэмы рэгулявання выдавецкай галіны, функцыянавання СМІ, развіцця нацыянальных культур і асветы ўсіх трох краін. За першыя некалькі месяцаў дзяржаўнай незалежнасці ў Расіі былі прыняты акты наступнай жанравай прыналежнасці: 1 указ, 1 пастанова і 1 закон. У Беларусі, акрамя іншага, вялікая ўвага надавалася пытанням ліцэнзавання асобных відаў дзейнасці, у тым ліку выдавецкай. У канцы 1991 года тут былі прыняты 1 закон і 1 пастанова. Актыўна праходзіла станаўленне выдавецкай галіны на Украіне: было створана 6 пастановаў, 2 указы, дэкларацыя і распадарожжэнне, у якіх, акрамя вышэй згаданых, закраліся пытанні ўзнагароджання лепшых працаўнікоў паліграфічнага комплексу, выдання асобных кніг, статус асобных рэдакцый газет.

Адмоўны вынік эканамічных рэформаў, раптоўнае зніжэнне жыццёвага ўзроўню насельніцтва Расійскай Федэрацыі, супрацьстаянне прэзідэнцкай і парламенцкай улад – усё гэта паўплывала на запаволенне развіцця заканадаўчай базы. У 1992 г. заканадаўчыя акты, якія датычыліся выдавецкай справы, у Расіі створаны не былі. Затое 1992 г. быў пільным для беларускіх заканадаўцаў. Стварэнню Міністэрства інфармацыі, якое пазней стала галоўным кіруючым органам выдавецкай галіны, былі прысвечаны адразу 2 пастановы. На Украіне ў гэты час было прынята 13 пастаноў, 3 законы, 2 загады, указ, дамова і распараджэнне, якія закраналі пытанні аховы дзяржаўных таямніц, эканамічнай падтрымкі галіны, выдання асобных кніг, стварэння Дзяржаўнага камітэту Украіны па прэсе, рэгулявання дзейнасці асобных выдавецкіх арганізацый, фарміравання органаў кіравання, развіцця міжнароднага супрацоўніцтва.

У 1993 годзе ў Расіі шмат увагі надзялялася аўтарскаму праву: гэтай сферы былі прысвечаны 2 указы і 1 закон. Яшчэ адно пагадненне датычылася міжнароднага супрацоўніцтва. Апошняе пытанне актыўна ў гэты год вырашалася ў Беларусі: былі прыняты 1 пастанова і 1 пагадненне. На Украіне развіццё міжнародных адносін не было прыярытэтнай задачай: толькі 1 дэкларацыя датычылася гэтага. Усе астатнія нарматыўныя акты (10 пастаноў, закон, пагадненне, распараджэнне, загад) закраналі пытанні дзяржаўнай падтрымкі асобных цэнтральных газет і іншых СМІ, кнігавыдання; утварэння Дзяржаўнага камітэту Украіны ў справах выдавецтваў, паліграфіі і кнігараспаўсюджвання; аховы дзяржаўных таямніц у СМІ; аўтарскага права; фарміравання органаў кіравання; дзяржаўнай рэгістрацыі друкаваных СМІ; выканання дзяржаўнай нацыянальнай праграмы «Освіта».

Для Беларусі 1994 г. стаў перыядам істотных палітычных зменаў: краіна набыла статус прэзідэнцкай рэспублікі. Заканадаўчыя акты, якія датычыліся выдавецкай справы, у гэтым годзе не былі створаны. Для Расійскай Федэрацыі 1994 г. стаў годам далучэння краіны да розных міжнародных пагадненняў: 2 пастановы і распараджэнне закраналі гэтую тэму. Акрамя гэтага, быў прыняты закон датычна абавязковага асобніка дакументаў. На Украіне прыярытэтнымі заставаліся пытанні фарміравання органаў кіравання, аховы дзяржаўных таямніц, эканамічнай падтрымкі галіны. Пачало актыўна развівацца міжнароднае супрацоўніцтва, а таксама паўстала задача стварыць Міністэрства Украіны ў справах прэсы і інфармацыі. У згаданы перыяд былі прыняты наступныя акты: 7 пастаноў, 3 дамовы, 1 канвенцыя, 4 указы.

У 1995 годзе станаўленне нарматыўна-прававой базы ў сферы кнігавыдання Расіі працягвалася: было створана 3 законы датычна аховы інфармацыі, эканамічнай падтрымкі кнігавыдання і СМІ і 1 рэкамендацыйны заканадаўчы акт, які закрануў пытанні міжнароднага супрацоўніцтва. У Беларусі ў гэты час вялікая ўвага звярталася на функцыянаванне СМІ і ліцэнзаванне асобных відаў дзейнасці: гэтым задачам былі прысвечаны закон і пастанова. Працягвалася развіццё міжнародных адносін: краіна падпісала вышэй згаданы міжнародны рэкамендацыйны заканадаўчы акт. Для Украіны 1995 год стаў перыядам падвышэння вынікаў і распрацоўкі шляхоў далейшага развіцця выдавецкай справы. Указам прэзідэнта канчаткова было створана Міністэрства Украіны ў справах прэсы і інфармацыі, 7 дамоў і Праграма рэалізацыі папярэдняй дамовы датычыліся міжнародных адносін, 1 пастанова апісвала стан асветы, 2 лісты і растлумачэнне закраналі пытанні эканамічнага рэгулявання галіны. Галоўнай адметнасцю гэтага перыяду для Украіны стала з'яўленне распрацаванай Дзяржаўнай праграмы развіцця нацыянальнага кнігавыдання і прэсы на перыяд да 2000 г. – першага дакумента такога кшталту на тэрыторыі ўсходнеславянскіх краін.

У перыяд з 1991 па 1995 гг. у Расіі, Беларусі і на Украіне быў фактычна створаны трывалы падмурак для далейшага хуткага і якаснага развіцця выдавецкай галіны. Пра гэта сведчыць лагічнасць тэматычнага дыяпазону заканадаўчых актаў, што кожны год прымаліся законатворцамі, а таксама выразная тэндэнцыя да паляпшэння матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння нацыянальнага кнігадрукавання. Заканадаўчыя базы Расіі і Беларусі, падобныя па структуры, маюць практычна аднолькавы жанравы склад: яны ўтрымліваюць у сабе законы, указы, пастановы, распараджэнні, пагадненні, рэкамендаўчы акт, падпісаны сумесна. Асаблівасцю станаўлення галіны ў Расіі і Беларусі з'яўляецца таксама наяўнасць галоў, калі праз эканамічныя і палітычныя аспекты развіццё заканадаўчай базы ў выдавецкай сферы практычна спынілася. Станаўленне ўкраінскай выдавецкай галіны вылучаецца стабільнасцю: штогод прымаліся новыя законы, накіраваныя на рэгуляванне сферы. З пункту гледжання жанравай прыналежнасці актаў ўкраінская нарматыўна-прававая база шырэйшая: за першыя пяць год незалежнасці, акрамя вышэй згаданых дакументаў, тут былі падпісаны таксама дэкларацыі, загады, канвенцыі, лісты, растлумачэнне, праграма рэалізацыі папярэдняй дамовы. Акрамя таго, ўкраінскія законатворцы ажыццявілі ў гэты перыяд галоўнае: прынялі ў 1995 г. Дзяржаўную праграму развіцця нацыянальнага кнігавыдання і прэсы да 2000 г. Агульная колькасць прынятых заканадаўчых актаў: на Украіне – 75, у Расіі – 15, у Беларусі – 9.

Літаратура

1. Касько, У. Беларуская кніга ў міжнародным інтэр'еры / У. Касько // Журналістыка–2011: стан, праблемы і перспектывы: матэрыялы 13-й Міжнар. навук.-практ. канф., прысвеч. 90-годдзю БДУ, 8–9 сн. 2011 г., Мінск / рэдкал.: С. В. Дубовік (адк. рэд.) [і інш.]. – Вып. 13. – Мінск : БДУ, 2011. – С. 56–58.
2. Ничипорович, С. А. Развитие издательско-полиграфического комплекса Беларуси в условиях становления рыночных отношений / С. А. Ничипорович. – Минск : Харвест, 2001. – 176 с.
3. Зайцев, В. Н. «Российские библиотеки в период перехода от СССР к России» / В. Н. Зайцев [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.gpntb.ru/win/interevents/crimea98/doc1/doc9.html>. – Дата доступу: 19.03.2014.
4. Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь (электронная база данных библиотеки БГТУ, дата доступа – 13.12.2013; 20.12.2013).
5. Интернет-версия системы ГАРАНТ (<http://iv.garant.ru/SESSION/PILOT/main.htm>, дата доступа – 05.01.2014).
6. Прафесійная юрыдычная сістэма Мега-НАУ [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://zakon.nau.ua>. – Дата доступу: 17.03.2014.